

Še en doprinos k etymologijam „Celovec“, „Hrvat“ i. dr.

M. Markič — Ljubljana.

Izhodišče moje razprave je oblika „*Ceblov'c*“, < *Cə (ě, i) b ə (ě, i) l (l') o v b c b*, kakor se govori nekje v Zilski dolini. (Gl. P. Skok, Etnolog, Ljubljana, knjiga VII., str. 74.)

Take sporadične oblike so ohranile bolj verno stari izgovor, kakor obče oblike, katerih izgovor in prvotni pomen so zabrisale analogije in včasih za eno besedo po več „*ljudskih*“ etymologij. Primer: Račje > Kroisenfeld > gruis campus > Kranichsfeld.

To mojo trditev dobro osvetljuje edinstven primer izgovorjave, kakršno sem slišal samo enkrat v svojem življenju. Iz svojih dijaških let se spominjam, kako je prišel v neko trgovino v Kranju kmet in kako je, ko je zvonilo Ave Maria, začel na glas moliti Češčeno Marijo. Zaključil je molitev z besedami: „*Čast bodi... s'nov' in svet'mo d'hov'*“. Očividno se je tu ohranil stari dajalnik u-jevske sklanje z naglasom vred: „*sinóvi*“, „*duhóvi*“.

Koliko takih jezikovnih starin se je izgubilo, ker jih ni nihče zabeležil!

Drug primer:

V okolici Kamnika pravijo domačini: „*v Kamlc*“, očividno < „*v Kámnicě*“. Tudi nemška oblika slovenskih krajevnih imen je včasih ohranila bolj zvesto prvotni izgovor, kakor so tudi narobe nemške besede v slovenski izgovorjavi ohranile bolj zvesto prvotne glasove. Na pr. „*Franz*“ za slov. „*Vransko*“, < „*v Vranscě*“. Enako na Češkem vas „*Blansko*“, nem. „*Pflanzen*“ < „*v Blanscě*“.

Tudi v besedi „*Horjul*“ za lat. „*Forum Julium*“ „*H*“ namesto lat. „*F*“ ni slovenska novotarija. Na kamenenih spomenikih one dobe se večkrat čita: „*FHECIT*“ namesto „*FECIT*“. Tako je razumljivo, da je tudi v španskem jeziku večkrat prešel lat. „*F*“ v španski „*H*“.

I. Na drugi strani je treba pomisliti, da je že v predkrščanski dobi polno krajevnih imen — theophoričnih, t. j. imenovanih po kakem božanstvu ali tudi po kakem temu božanstvu posvečenem predmetu in da je v krščanski dobi mnogo paganskih svetišč ostalo na svojem mestu in dobilo samo drugo ime.

Ne zadostuje pa, če se je kakemu imenu našel etymon. Treba je dognati tudi, v kakem smislu se je rabil. Besedi „*Aquilēia*“ bi bil

etymon: „*aquila sc. avis*“ (aquilus 3. = črn), torej „*aquila*“ = črna ptica. Smisel: Ali se je imenoval kraj po tem, ker se je tam nahajalo mnogo orlov, ali pa je ime theophorično, po Zevsu posvečeni ptici? Enako: Adelsberg < *Adlersberg, Postojna (= orel). Vlogo „*orla*“ je igral v germanski mythologiji „*gavran*“, („*ga-*“ = velik, „*vrán*“ = črn). Odtod „*Vransko*“? Morda je bil vran *totem* kakega plemena: *Vrani* < *Varni*. — *Εἰβοια* = „*dobra paša*“, namreč za Heri posvečena goveda, i. t. d.

Nasledniki teh starih božanstev v krščanski dobi so bili neštetilni svetniki in svetnice. „*Sežana*“ pri Trstu je imenovana po Suzani, katere podoba se tam še nahaja v stranskem oltarju. Tako je tudi Lancóvo pri Radovljici imenovano po Lamprehtu (Lamprecht > Lanz). Taki spomini v cerkvah, ki stoje na kraju paganskih svetišč, so zelo pomembni. Jezikovne razlage same na sebi, katerih je lahko več enako vrednih, niso in ne morejo biti odločilne.

Največ takih svetišč nosi ime Marije z najrazličnejšimi pridevki: „*Marija Pomagaj, Maria-Hilf, Maria Zell, Maria Saal, Maria Rain, Maria Loretto, Maria Wörth, Maria Lees*“, na Valvazorjevem zemljevidu za naše „*Lesce*“ i. t. d. Paganske predhodnice so bile večinoma: „*Isis*“, pa tudi *Ἀημήτηρ*, ki se je često istovetila z boginjo:

$$\begin{aligned} \text{Μήτηρ} &= \text{Μαγάλη Μήτηρ Κυβέλη} = \\ &= \text{Magna Mater Cybele.} \end{aligned}$$

tudi *Μεγάλη θεά, Κυβήβη* imenovano.

Nehote se nam vsiljuje kot etymon besede „*Celovec*“: „*Cybele*“. „*β*“ se je izgovarjal v grščini kot „*v*“, na latinskih spomenikih stoji večkrat „*b*“ namesto „*v*“ in narobe. Za končnico „*-ovec*“ pri femininu „*Cybele*“ imamo analogon: „*Mitrovica*“ iz „*Μήτηρ*“. (Besede *Mitrovica* ni treba izvajati iz *Ἀημήτηρ*). S tem bi bilo tudi razloženo, da se govori „*Celovec*“ in ne „*Cebwovc*“, (srednji l!). Vse tri besede „*Magna Mater Cybele*“ so se rabile tudi samostojno. „*Magna*“, gr. „*Μεγάλη*“ v

Dr. M. Markič

lat. besedi „*Megalesia*“. Iz slov. „*Velika*“ bi bil izveden „*Velikovec*“. Nemški „*Völkermarkt*“ bi bila ljudska etymologia za „*Velikermarkt*“.

Dalje: „*Windisch-Matrei*“ na Tirolskem neki nemški raziskovalec izvaja iz hypotetične oblike: „*Matrëium*“ ali „*Matrëia*“. Končnica je ista kakor v besedah: *Norëia*, *Celëia*, *Aguilëia*. Etymon bi bil torej: „*Mater*“. Isti etymon tiči v besedi: „*Mitrovica*“.

Seveda se dajo razlagati omenjene besede z jezikovnega stališča še na mnogo drugih načinov. Na pr. „*Matrei*“ < lat. „*materia*“ (= gozd) < *matéria*. Cf. *Madeira* < *matéria*, *Madrid* < *materita* (= gozdiček). Kakor rečeno, jezikovna razlaga tu ne zadostuje sama, treba čuti še zgodovinarje in starinoslovce.

Malo verjetna in precej smela — tega se zavedam — je naslednja etymologija. Ker pa je z jezikovnega stališča možna in se včasih na prvi pogled najmanj verjetne trditve izkažejo pozneje pravilne, naj jo vseeno navedem.

Cybelini svečeniki so se ime novali *Κορὸβαρτες* („*v*“ izg. kot „*v*“). Beseda zveni kakor kak particip praes. „*v*“ je bil, kakor dokazuje sanskrt, že v indoevr. prajeziku in fix, „*n*“ pred soglasniki je pa tudi sicer v oni dobi v nekaterih narečjih onemel Cf. *Lack* < *Lonka*. „*Κορὸβαρτες*“ bi utegnilo pomeniti: „*flagellantes*“ (*flagellum* = korobač). Vsiljuje se misel: Ali ni morda *Κορὸβαρτες* v zvezi s „*pagus Crouuati*? Smisel: Ali je sploh to etymon za „*Hrvat*, *Horvat*, *Crobot etc*“ ali pa e dotični pisec manj znano besedo *Κορὸβαρτες* nadomestil po ljudski etymologiji z bolj znano slično besedo: „*Crouuati*“. Potemtakem se prebivalci dotičnega „*paga*“ niso imenovali toliko po narodnosti, kakor po kultu in njegovem svečeništvu.¹

J. J. Nikkola piše (*Urslavische Grammatik*, str. 8): Auch *χρῡvατς* begegnet uns nicht nur im Namen der eigentlichen Kroaten, sonder an mehreren Orten im Süden und im Norden: in Kärnten gab es einen Kroatischen Gau, an den Karpathen wohnten die „*weißen Chrovaten*“, im Gebiete der Čechen gab es gleichfalls „*Chrouati*“, an der Saale fand sich eine Ansiedlung „*Chruvati*“, wo jetzt Corbetta liegt, und unter den russischen Stämmen war auch einer namens „*Chorvati*“.²

¹ Če so se tam vršili obredi Korybantov (nadaljevanje teh obredov je srednjeveški flagelantizem; enaki obredi še dandanes pri Muhamedancih; tudi Židje imajo svojo Klagemauer), potem je bilo opravičeno ime *Klagenfurt*, *quaerimoniae vadum*.

² Glasoslovno bližje je „*Horvat*“ besedi „*Κορῡvατς*“ (Kybelini svečeniki na Kreti). Grško-nem. slovar Menge (Verlag Langenscheidt, Berlin 1903) pravi: „*Κορῡvατς*, *Jünglinge*, insb. *Fürstensöhne*), *Κορῡvατς*, *Wolf* stammt in *Aetolien am Pleuron*“. *Κορῡvατς* je epska jonska oblika < **Κορῡvατς*!

Seveda so to do sedaj samo ugibanja. Pri taki tvarini in tako malo zanesljivih podatkih drugače ne gre. Ugank brez ugibanja ni mogoče rešiti. Vsekakor bo treba še novih ugotovitev, ki bodo naše domneve ali omajale ali pa podprle.

Ni izključeno, da ste obe besedi: *Κοῦβεραιτες* (Kybelini svečeniki v Phrygiji) in *Κουρητες* navzlic morebitnim poznejšim (vsled pretolmačenj) različnim pomenom istega izvora. Prvotni pomen bi bil: „Kneževiči“. „junaki“ — Kretsko-mykenska kultura je segala daleč na sever. Gl. članek „Kretisch-mykenische Kultur“. Wörterbuch der Antike von H. Lamer. Verlag A. Kroner. Leipzig. —

Če se poleg „Hrvat“ nahajajo oblike: „Horvat“ in „Hrovat“, ni treba misliti, da je oblika „Horvat“ potekla iz madžarščine, kjer je ta oblika sama po sebi umevna. V madž. se nobena beseda ne začneja z dvema konsonantoma. „Or“ in „ro“ se menjata tudi v drugih jezikih. Prim. za nem. „Ross“ st. saks. „hross“, angl. „horse“.

II. Če pa slovensko ime „Celovec“ ni theophorično in iz poznejše krščanske dobe, potem je najbolj verjetno, da je mesto imenovano po svojem ustanovitelju, koroškem herzogu z imenom „Bernhard“ (1202—1256). Ni pa izvedeno iz polnega imena ustanoviteljevega, ampak iz ene izmed hypokorist. oblik: Betz, bav. Petz, Petzl. Cf. imena Pöztl, Pöztlein (Pöztleinsdorf pri Dunaju). Slične tvorbe so: Patz, Patzing, Putz, Putzl itd. (Gl. die Rätzel unserer deutschen Schülernamen von Dr. Ed. Adamek. Wien. Verlag v. C. Konegen. 1894). Odtod s slovensko končnico „B(p)etzl-ovc“ in z „fausse régression“: „Ceblovc“. Natančen analogon imamo v besedi „Lancovo“ za nem. „Lamprecht“ pri Radovljici. Hypokor. oblika za „Lamprecht“ je nem. „Lanz“. Odtod s slov. končnico: „Lancovo“. Pažnje vredno je: „o“ za nemškimi „z“, srednji „l“ za nem. „l“. Enaka tvorba je „Škrlovc“ v Kranju (srednji „l“ in „o“ za *l-om*) in „Drulovka“ pri Kranju (srednji „l“).

Vse to so izvedbe s slov. končnicami iz nem. rodbinskih imen: *Sche(ö)rl*, *Droll*. Glede končnice prim. še: *Golovc*, *Gobovc*, *Mačkóvc* itd.

„B“ oz. „p“ pred „c“ je odpadel kakor v besedi „tič“ < „ptič“. Med „c“ in „l“ je lahko odpadel samo *i*, *ě*, *ə*, ali pa sploh ni bilo tam nobenega vokala. To zadnje je jasno, če je oblika potekla iz nem. „Petzl“. Tudi narodna pesem ne pozna tam nobenega vokala. Glasi se:

Od Clouca pa do Marpærga
Je hentan draga cêrænga.

Kar se tiče oblike „Ceblovc“, bi bila ta potem „die umgekerte *Sprechweise*“ iz „Beclovc“ in ne obratno. Pospeshevala je to regresijo

morda navadna sr. v. n. prepozicija pred lokali: „z(e)“. Ta je često prešla iz nem. lokala v slov. nominativ. Na pr. Crngrob < Z(e) Ehrengruben, v „caker“ hoditi < z(e) acker. Nasprotno je iz slov. imen začetni „z“ odpadel, ker so ga Nemci smatrali za prepozicijo. Cf. Agram: Zagreb, in *Asp.: Zásip, Auritz: Zágorica* pri Bledu.

Ta druga etymologija slovenskega imena „Clogc“ seveda v ničemer ne tangira ostalih zgorajšnjih izvajanj gledé nem. imena „Klagenfurt“ in imen „Velikovec“, „Windisch-Matrei“, „Hrvat“ i dr.

Résumé.

Une autre contribution aux étymologies „Celovec“, „Hrvat“ ...

I. La forme slov. sporadique *Ceblogc* pour allem. „Klagenfurt“, d'autre part les fréquents noms theophoriques: Marija Pomagaj, Maria Saal, Maria Rain, Maria Wörth, Maria Lees etc. suggèrent l'acceptation, si le nom est né dans l'époque préchrétienne, qu'étymon est le nom d'une prédécesseuse de „Maria“ dans l'âge gentil. Pour tel se présente surtout „Isis“, de plus *Ἀημίτηρ*, souvent identifiée à *Μήτιρ* = *Μεγάλη Μήτιρ Κυβέλη* = Magna Mater Cybele. De „Cybele“ + suff. slov. „-ovec“ serait née la forme „Ceblogc“. Analogie: „Mitrovica“. — Chaque de trois noms „Magna Mater Cybele“ a été usé séparément. Ainsi on peut expliquer aussi les noms „Windisch-Matrei“ < **Matrēia*, „Velikovec“ (allem. Völkermarkt) < *Velika* = *Μεγάλη*; cf. lat. „Megalesia“. De même on peut mettre „Hrvat“ en rapport à *Κορύβαντες* ou *Κούρητες* < **Κορφατες*.

D'après cela le nom „Hrvat“ aurait été plus tôt un nom pour le culte et ses prêtres qu'un „nomen ethnicum“.

II. Pourtant si le nom „Celovec“ est provenu de l'époque chrétienne, la plus probable est la dérivation du nom du fondateur de la ville Klagenfurt: duc Bernhard (1202—1256), cependant pas du nom complet, mais de la forme hypocoristique „Petzl“ ou „Betzl“. „Petzl“ + suff. slov. „-ovec“ = „Petzlogc“. De cela: „Clogc“ comme „tič“ < „ptič“. Analogie exacte: „Lancovo“ auprès de Radovljica (allem. Lampreht) dérivé de la forme hypoc. allem. „Lanz“.